

ARTYKUŁY RECENZYJNE/RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2021 z. 3
PL ISSN 0033-202X

R. Sooryamoorthy: *Scientometrics for the Humanities and Social Sciences*. London: Routledge, 2021, 152 s., ISBN 978-03-67-62701-0.

Pracę naukową od innych rodzajów pracy twórczej wyróżnia posługiwanie się przez badaczy metodami naukowymi (Pieter, 1967). Na rynku wydawniczym występuje wiele publikacji ukazujących poprawne sposoby prowadzenia badań w różnych dyscyplinach i obszarach. Wśród nich ważne miejsce zajmuje naukometria. Dzieje się tak ze względu na możliwości, które zapewnia w zakresie poznania różnych obszarów badawczych oraz na wykorzystanie jej wyników w ocenie działalności naukowej, co przekłada się m.in. na alokację funduszy na badania. Dostępne dotychczas publikacje przedstawiały sposoby prowadzenia analiz bibliometrycznych oraz podstawowe wskaźniki bibliometryczne (Andrés, 2009; Nowak, 2008; Rousseau i in., 2018). Brakowało jednak książki, która omawiałaby zastosowanie metod naukometrycznych w kontekście humanistyki i nauk społecznych, dziedzin które nie były szerzej badane na pierwszym etapie rozwoju naukometrii.

Prezentowana książka jest pierwszą próbą opisu metod naukometrycznych odnośnie dyscyplin humanistycznych i społecznych. Jej autorem jest Radhamany Sooryamoorthy, profesor socjologii specjalizujący się w socjologii wiedzy oraz metodologii naukowej (Radhamany Sooryamoorthy – School of Social Sciences, 2021). Badacz ten jest współautorem pozycji dotyczącej rozwoju nauk o zarządzaniu w Republice Południowej Afryki, w której wykorzystano metody naukometryczne (Ruggunan & Sooryamoorthy, 2019).

Książka składa się z pięciu rozdziałów, które w spójny i logiczny sposób wprowadzają czytelnika w problematykę metod naukometrycznych. Pierwszy rozdział ma na celu dostarczenie podstawowych informacji na temat naukometrii. Autor przedstawia podstawowe etapy rozwoju tego obszaru badań. Omawia również terminologię, biorąc pod uwagę m.in. takie terminy jak naukometria, bibliometria, infrometria czy webometria. Następnie przechodzi do omówienia podstaw teoretycznych w postaci prawa produktywności Price'a, prawa Lotki, prawa Bradforda, prawa Zipfa, efektu Mateusza opisanego przez Roberta Merton'a oraz wkładu Henry'ego Smalla w analizę cytowań. Ta pierwsza część pracy stanowi dobre wprowadzenie dla osób, które nie zetknęły się dotychczas z bibliometrią, jednak w celu lepszego zrozumienia tych zagadnień czytelnik powinien sięgnąć po pozycje, które dokładniej wyjaśniają je na konkretnych przykładach¹.

¹ Zob. np. wyjaśnienie praw Lotki i Bradforda w książce Any Andrés (2009).

Rozdział drugi jest poświęcony różnym zastosowaniom naukometrii. Sooryamoorthy omawia rolę tego obszaru w ewaluacji działalności naukowej i analizie wpływu prac naukowych, mapowaniu dyscyplin, obszarów i pól badawczych oraz analizie współpracy w ramach nauki. Omawiając pierwszą kategorię zastosowań, autor odwołał się do jednego z niewielu przykładów badań polskich, a mianowicie analizy systemu ewaluacji polskich jednostek naukowych Emanuela Kulczyckiego (2017). W tej części przedstawiono indeks Hirscha i Journal Impact Factor, dwa podstawowe wskaźniki wykorzystywane w ocenie – odpowiednio – badaczy i czasopism. W podrozdziale poświęconym mapowaniu dyscyplin autor przedstawił wybrane techniki i wskaźniki stosowane w tego typu badaniach (m.in. współwystępowanie słów, współcytowania). W części poświęconej współpracy naukowej zaprezentowano różne jej formy oraz źródła informacji na jej temat. Rozdział ten jest ciekawy, jednak występują w nim pewne powtórzenia i zbędne elementy. Na przykład w części poświęconej wpływowi *big data* na naukoometrię autor wylicza liczbę rekordów w bazach bibliograficznych, podczas gdy w ostatnim rozdziale informacje te powtarza przy opisie konkretnych baz. Opisując zagadnienie ewaluacji dość dokładnie omawia artykuł Kulczyckiego, a w części dotyczącej współpracy przedstawia przykłady kilku innych badań. Książka zawiera jednak rozdział, którego celem jest właśnie prezentacja przykładowych badań z podziałem na wspomniane kategorie.

W rozdziale trzecim autor przedstawia możliwości zastosowania metod naukometrycznych w analizie humanistyki i nauk społecznych oraz bariery, które wpływają na ich ograniczone użycie w badaniu wymienionych dziedzin nauki. Wśród tych barier wymienia przede wszystkim odmienne praktyki publikacyjne w stosunku do badaczy publikujących prace z zakresu nauk ścisłych i przyrodniczych oraz problemy związane z zakresem dostępnych danych. Ta część książki jest ważna, bo pokazuje nie tylko czynniki wpływające na ograniczony zakres dotychczasowych analiz, ale również wybrane sposoby poradzenia sobie z tymi barierami.

Kolejne dwa rozdziały są najbardziej interesującymi częściami książki. Rozdział czwarty zawiera opis 64 badań naukometrycznych dotyczących nauk humanistycznych i społecznych. Autor podzielił je na czytelne kategorie: ewaluacja i ocena wpływu badań, mapowanie dyscyplin, analiza cytowań, współpraca i współautorstwo. Autor prezentuje w tej części książki 24 studia przypadku, w których uwzględniono m.in. cele i pytania badawcze, dane, metody, sposoby analizy oraz uzyskane wyniki. W przypadku konieczności dokonania wyboru pojawia się zawsze pytanie o jego zasadność. Większość zaprezentowanych badań dotyczy nauk społecznych. Nie uwzględniono np. ciekawej pracy Giovanniego Colavizzy (2017) prezentującej analizę podstawowej literatury z zakresu historii Wenecji. Pomimo tego jest to bardzo dobry, reprezentatywny przegląd badań, które jak podkreśla Sooryamoorthy (2021), mogą stanowić wzorzec lub punkt wyjścia do projektowania własnych innowacyjnych zastosowań naukometrii. Ten rozdział może być przydatny zarówno dla studentów przygotowujących prace dyplomowe, jak i badaczy, którzy chcieliby przeprowadzić badanie naukometryczne wybranej dyscypliny humanistycznej bądź społecznej.

Ostatnia część pracy jest poświęcona źródłom, przetwarzaniu i analizie danych. Autor wskazał w niej zalety i wady wybranych baz takich jak Web of

Science, Scopus i Google Scholar. Sporo miejsca poświęcono również wiarygodności i jakości danych używanych do przeprowadzania badań naukometrycznych. Niewielka część tego rozdziału jest poświęcona graficznej prezentacji danych. Uwzględniono w niej tylko jeden program do graficznej analizy danych bibliometrycznych – VOSviewer. Nees Jan van Eck i Ludo Waltman (2014), na których powołuje się autor, wymieniają szereg innych narzędzi wizualizacyjnych, a jedno z nich – CiteNetExplorer – opisują dokładniej w formie instrukcji krok po kroku. Zresztą sam autor w innych miejscach opisywanej książki przywołuje więcej programów – CiteSpace i nierozwijany obecnie HistCite. Wydaje się, że właśnie wizualizacja danych jest tym elementem, który może być przydatny do mapowania i analizy dyscyplin przez humanistów i badaczy związanych z naukami społecznymi, chociaż należy pamiętać o istotnych ograniczeniach tego podejścia badawczego (van Eck & Waltman, 2014). W zakończeniu Sooryamoorthy słusznie podkreśla, że humanistyka i nauki społeczne mogą przyczynić się do dalszego rozwoju naukometrii poprzez dostarczenie wartościowych teorii.

Książka Sooryamoorthy'ego jest dobrym wprowadzeniem w zagadnienie analiz naukometrycznych dyscyplin i obszarów mieszczących się w obrębie humanistyki i nauk społecznych. Może być przydatna zarówno dla studentów, jak i badaczy, którzy chcieliby poznać podstawy naukometrii w celu analizy swoich własnych oraz pokrewnych dyscyplin. Szczególnie wartościowe wydają się spójnie przedstawione przykłady badań, które prezentują, w jaki sposób można praktycznie zastosować omawiane metody do analizy konkretnych obszarów.

BIBLIOGRAFIA

- Andrés, A. (2009). *Measuring Academic Research: How to Undertake a Bibliometric Study*. Oxford: Chandos Publishing.
- Colavizza, G. (2017). The Core Literature of the Historians of Venice. *Frontiers in Digital Humanities*, 4, 14. <https://doi.org/10.3389/fdigh.2017.00014>.
- Kulczycki, E. (2017). Assessing Publications Through a Bibliometric Indicator: The Case of Comprehensive Evaluation of Scientific Units in Poland. *Research Evaluation*, rvw023. <https://doi.org/10.1093/reseval/rvw023>.
- Nowak, P. (2008). *Bibliometria, webometria: podstawy, wybrane zastosowania*. Poznań: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Pieter, J. (1967). *Ogólna metodologia pracy naukowej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Radhamany Sooryamoorthy – School of Social Sciences. (2021). School of Social Sciences. <https://sss.ukzn.ac.za/staff-profile/sociology/radhamany-sooryamoorthy/>.
- Rousseau, R., Egghe, L., & Guns, R. (2018). *Becoming Metric-Wise: A Bibliometric Guide for Researchers*. Cambridge: Chandos Publishing.
- Ruggunan, S., & Sooryamoorthy, R. (2019). *Management Studies in South Africa: Exploring the Trajectory in the Apartheid Era and Beyond*. Cham: Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-99657-8>.
- Sooryamoorthy, R. (2021). *Scientometrics for the Humanities and Social Sciences*. London: Routledge.

van Eck, N. J., & Waltman, L. (2014). Visualizing Bibliometric Networks. In *Measuring Scholarly Impact*. Ed. by Y. Ding, R. Rousseau, & D. Wolfram. Cham: Springer International Publishing, pp. 285-320. https://doi.org/10.1007/978-3-319-10377-8_13.

Bartłomiej Włodarczyk
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytet Warszawski

Tekst wpłynął do Redakcji 2 lipca 2021 r.

Renata Aleksandrowicz: *Książka w życiu seniorów na początku XXI wieku*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, 2020, 278 s., (Nauka. Dydaktyka. Praktyka, 196), ISBN 978-83-65741-52-3.

W najnowszym raporcie Biblioteki Narodowej omawiającym stan czytelnictwa w Polsce¹ tematyka czytelnictwa seniorów jest potraktowana bardzo skromnie. Czytamy tam, że „najmniej czytelników jest wśród osób najstarszych – powyżej 60 lat 33%, a powyżej 70 lat tylko 22%”. Z raportu, który jest sprawozdaniem z niezwykle cennych i systematycznie prowadzonych od lat badań czytelnictwa, można jeszcze dowiedzieć się, że „lektura książek jest domeną kobiet”, co jest dobrze znanym stwierdzeniem i dotyczy ogółu społeczeństwa, ale z pewnością również grupy czytelników starszych. Do tego „wśród osób [czytających] z wyższym wykształceniem przeważają kobiety”. I jeszcze: „czytanie książek częściej deklarują mieszkańcy miast co najmniej półmilionowych (55%) oraz tych liczących 50-100 tys. mieszkańców (56%)”.

Wszystkie te stwierdzenia rozwija szczegółowo i dodaje wiele innych cennych informacji autorka świetnie udokumentowanej pracy o czytelnictwie seniorów, która składa się z dwóch części: pierwszej teoretycznej – o problematyce starości i życiu seniorów – oraz drugiej, która jest posumowaniem badań dotyczących zachowań lekturowych ludzi starszych.

Nie wchodząc w zagadnienia życiowe ludzi starszych, czemu poświęcona jest duża część pracy, w której autorka wykazuje szerokie przygotowanie teoretycznego, skupmy się na badaniach, które z pewnością są szczególnie interesujące dla środowiska bibliotecznego, jak też dla całego szeroko rozumianego rynku książki. Wyniki tych badań będą szczególnie przydatne wydawcom, którzy podejmują decyzje programowe o doborze tytułów, preferowanych w tej grupie odbiorców. Również w bibliotekach praca ta będzie pomocą przy decyzjach o zakupach książek do zasobów bibliecznych oraz o ich prezentacji dla grupy starszych i najstarszych użytkowników bibliotek.

¹ R. Chymkowski, Z. Zasacka (2021). *Stan czytelnictwa w Polsce w 2020 roku*, Warszawa.